

math. történeti momentumok révén önként adódik; még kevésbé érintjük a betagolás methodikájának minden uniformizálást kizáró részletkérdéseit,¹ ezek nélkül is elértük a célunkat, ha vázlatos vizsgálatainkból kitetszik, hogy Schneller pedagógikája a tárgyalts eddig megoldatlannak, sőt megoldhatatlannak tekintett kérdésben sem idegenkedik «az országúton haladó pedagógusok követelményeitől», sőt e követelményeket éppen a személyiség elve érvényesülésében ideális módon teljesíti.

(Kolozsvár.)

BATTA ISTVÁN.

NEMZETNEVELÉS ÉS NEMZETISÉGI BÉKE.

A mai magyar nevelési irodalomnak két főiránya van: nemzetközi és nemzeti.

A nemzetközi irány meghonosítja s fejleszti a külföldi pedagógiai törekvéseket és hasznosítja az értékes eredményeket. Erre a külföldtől tanuló irányra feltétlen szükségünk van, nélküle nem tarthatna a magyar neveléstudomány lépést a pedagógia egyetemes fejlődésével. Erre az irányra még nagyon sok munka vár, de még több tennivaló vár a nemzeti irányra. Itt még a kezdet kezdetén vagyunk. A magyar élet megfigyelése, élő, fejlődő nemzeti életünk megértése teheti egyedül tudatossá nemzetnevelésünk feladatait. A nemzetnevelés célja a nemzeti egység. Azt hiszem, fölösleges magyarázni, hogy ez a pedagógiai nacionalizmus jogosult. Minden nemzetnek nemcsak joga, de nemzeti és általános emberi kötelessége is a nemzetfejlesztés. Joga és kötelessége a magyar nemzetnek is, hogy megteremtse azt a szilárd, békés nemzeti alapot, amelyen a politikailag együvé tartozók mint együtttérzők találkozzanak és egy szívvel-lélekkel dolgozzanak a boldogabb nemzeti jövőn. Ez a nevelési munka nem csupán a nevelés szervére, az iskolára vár, hanem az egész nemzetre. Az oroszlánrész az iskolának, elsősorban a nemzetiségi iskolának² jut. Erről a nemzetiségi iskolának jutó nemzetnevelési munkáról szól az alábbi dolgozat.

I.

A nemzetnevelés és nemzetiségi béke problémája mélyen összefügg a politika kérdéseivel. A politikai nézetek többé-kevésbé a vér-

¹ L. Gebhardt dolgozatának methodikai részét: 105—132. l.

² A szerző itt a *nemzetiségi iskola* néven a vegyes nyelvű vidékeken működő iskolákat nevezi. *A szerk.*

mérsékleten alapulnak. Ezért, aki ebben a problémában elfogulatlanul akarja keresni az igazságot, az fojtassa el magában azt a hajlandóságot, mely röviden minden alapos utánjárás nélkül akar ítélni. A vérmérsékleten, illetőleg politikai nézeteken alapuló elhamarkodott ítélezés az oka annak, hogy a nemzetiségi iskola feladatairól a közönség, a tanítók és a pedagógiai írók körében a legellentétesebb véleménykülönbségeket találjuk. A túlzók két táborra oszlanak. Az egyik tábor hazafias lelkesedésből a mindenáron való magyarosítást követeli, a másik párt tiltakozik még a nemzetiségek kulturális meghódítása ellen is és nemzeti szempontból csupán az anyanyelvű oktatást tartja egyedül jogosnak és értékesnek. A konzervatív flegmatikusok és melancholikusok pedig lassú haladásra, türelemre intik a radikális sangvinikusokat és kolerikusokat. A higgadtak között vannak, akik óvatos taktikából ma még tanítani akarják a nemzetiségek anyanyelvét, de idővel mind kevesebb és kevesebb gondot fordítanak rá, végre teljesen mellőznék. Mások csak azt követelik, hogy tudják a nemzetiségek a haza nyelvét és érezzenek magyarul; ezek őszintén elismerik, hogy a nemzetiségek anyanyelvét sohasem szabad elvenni, hisz minél több nyelvet beszélő fia van egy nemzetnek, annál értékesebb az a nemzet. A felsorolt különböző, sőt homlok-egyenest ellenkező nézetek leginkább a nyelvi egységet kívánják, illetőleg elvetik. Vannak, akik a nyelvi egységnél sokkal többre becsülik az érzésseli egységet, sőt a nyelvi egységre való törekvésben egyesek az érzésseli egység lerontóját látják.

Bizonyos, hogy ez a széthúzó gondolkodás az egységes nemzetnévelésnek a legnagyobb akadálya. Mindenekelőtt ezt az akadályt kell elhárítanunk. Komolyan, alapos kutató munkával, mély átgondolással kell a nemzetiségi iskola problémáját tárgyalnunk. A valóságos állapotokat kell behatóan tanulmányoznunk és ezeknek figyelembevételével a jövő feladatait megállapítanunk.

Erre a munkára elsősorban azok a tanítók illetékesek, akik nemzetiségi vidéken végzik a legnehezebb magyar kultúr munkát. Igaz, hogy egy-egy tanító a közvetlen tapasztalata alapján csupán egy falu sajátos viszonyairól írhat és e helyi viszonyok leírásának tudományos értéke csekély, de ha sok tanító tárja ki nemzetiségi iskolája ablakát s kitekint rajta a falujába, keresve az iskola hatásait, akkor ezekből az egyes helyi megfigyelésekből megállapíthatók a valóságos állapotok.

Nemzetiségi vidéken tanítok nyolc éve. Iskolámba csak németajkú gyermekek járnak. Falumban szerb- és románajkú lakosság is van, de ezek nyelvét nem értem, nem is ismerem őket annyira, hogy írhatnék róluk. Dolgozatom adatai és megállapításai csak a német

anyanyelvű magyarok iskolájára vonatkoznak. Mindenekelőtt röviden vázolom községem — Homokos, Temes vármegye — iskolatörténetét, mely fényt vet az egész Bánát népoktatásának multjára. Ezzel magyarázatát adom annak, hogy miért volt a Bánátban a legerősebb az úgynevezett pángermán mozgalom.

II.

Homokos 1873-ig a szerb bánági határezredbe tartozott. 1873-ig iskolaügyét a Bécsben készült «Politische Verfassung der deutschen Volksschulen» szerint intézték. El kell ismernünk, hogy művelődésszempontból a legszebb dicséret illeti a határőrvidék katonai parancsnokságát. A fennmaradt ezredparancsok bizonyítják, hogy a katona hatóság szeretettel, hozzáértéssel gondozta a nevelés ügyét. Kulturi politikájának alap gondolata az volt, hogy a társadalom csupán akkor lehet boldog, ha minden egyes tagja művelt, becsületes és munkaszerető. Tisztán látták a célravezető eszközöket is a házi nevelésben, a pap szívreható, erkölcsnemesítő beszédeiben és az iskola értelemfejlesztő, babonátírtó munkájában. De ez csupán az érem fényes oldala. A másik rozsdás. A határőrvidéki tanügy magyarelles volt. A határőrvidéket politikai tekintetben súlyos vád érheti. Magyarország testéből kihalított bánági végvidék mint koronataromány törvénytelen volt. Tagadhatatlan, hogy Nagyausztria álmától mámoros tisztek a magyar állam életére törtek. Halász Imre: Egy letűnt nemzedék című munkájában¹ ezt írja: «... a Határőrvidék volt az a hadműveleti alap, melyen a katonai reakció 1869-ben fokozott erővel megindította aknamunkáját. A Határőrvidéket — úgy mint 1848-ban ezt és Horvátországot — a reakció 1867 után is magyar Vendée-ül szemelte ki magának. Itt kezdte lerakni azokat az aknákat, melyek segítségével a dualizmust és ezzel együtt a magyar államot a levegőbe lehetett volna röpíteni». Azok a tisztek, akik ennek a célnak eszközei voltak, irányították és ellenőrizték az iskolaügyet. Jól érthető, hogy az iskola szelleme csak magyarelles lehetett.

Nevetséges, de jellemző apróság kívánczik itt a tollamra. Graf József tanítóval leborotváltatták a szakállát, mert «nur ein Magyar trägt Vollbart» — mondta Bigga alezredes. Grafnak talán éppen Kossuth-szakállá (!) volt.²

Jellemző az is, hogyan folyt Homokoson a germanizálás. Homokos színnemzetiségi falu. Német-, szerb- és románajkúak lakják. Min-

¹ Nyugat 1911 évf. 1324.

² Geschichte der Franzfelder Gemeinde 256.

den nemzetiségnek külön iskolája volt (és van ma is). A határőrvidéki időben a szerb- és románajkú tanulók a két első iskolaévben saját iskolájukban csak anyanyelvű oktatásban részesültek. Majd két évig a németek iskolájába jártak, ahol csak német szót volt szabad ejteniük. Az iskolapadokban a tanulók anyanyelv szerint váltakozva ültek. Egy német- és egy szerbajkú, egy német- és egy románajkú gyermek ült egymás mellett. A szerb- és románnyelvű gyermekek így könnyen sajátították el a német nyelvet.

A határőrvidéki időszakban a német nyelv uralkodott minden téren. A határőrvidék visszacsatolása (1873.) után a német nyelv háttérbe szorúl a hivatalokban és az iskolákban egyaránt. A határőrvidék m. kir. tanfelügyelőjének felszólítására sok község pályázatot hirdet új tanítói állásra s a pályázati feltételekben kiköti a magyar nyelv tudását. Így vonul be a magyar nyelv a volt határőrvidéki népiskolába. Eleinte csak egy-két heti órát szentelnek a haza nyelvének. Amint azonban a tanítóképző intézetekből egyre több és több magyarul tudó tanító kerül ki és áll munkába, az állam nyelve fokozatosan tért hódít itt lenn a végeken. De miközben a rendeletek, a tanfelügyelők és a szolgabírák szorították a tanítókat a magyar nyelv alapos tanítására, az osztrák tisztektől elvetett magyargyűlölet nőttön-nőtt és megmérgezte a lakosság lelkét. Meg kell gyónnunk a múlt bűneit. A nyers, tapintatlan eljárások, bűnös visszaélések, erőszakosságok versenyt végeztek az izgatás munkáját a délvidéki német lapokkal — különösen a Volksfreund — és Müller-Guttenbrunn elterjedt regényeivel. Így volt az én falumban is. A falu és iskola, a nép és a tanító meghasonlott. A szülők vonakodtak attól, hogy magyar tankönyveket vásároljanak, sokan megtiltották, hogy a tanulók otthon magyarul írjanak vagy olvassanak.

Pedig nem a magyar nyelv nem kellett a magyarhoni németeknek, hanem édes anyanyelvüket féltették. Tagadhatatlan, hogy egyesek tisztán hazafias buzgalomból, mások piszkos stréberségből a mindenáron való magyarosítás mellett kardoskodtak úgy, hogy ütöttek, rúgták a «huncut németet», ahol csak lehetett. Ezekből a szomorú esetekből állította össze Müller-Guttenbrunn kultúrképeit. Ez a harcias költői lélek féltő szeretettel csüng a magyar németek ősnémet nyelvén és szokásain. Minden magyar érzés- és művelődési közösségből szeretné kikapcsolni a hazai németséget, hogy semmi se fűzze Árpád népéhez és teljesen függetlenül, szabadon fejthesse ki fajnémet tulajdonságait és művelődési erejét. Regényeiből bántóan kéri a nemzetiségi irányzatosság és szenvedélyes magyar gyűlölete. Szubjektivitása megfosztja attól, hogy a magyar kultúrállapotokról hű, objektív képet adhasson, de Németországban hitelt adtak sorainak.

Müller-Guttenbrunn bizonyosan nem ment volna ennyire, nem kiáltott volna kígyót-békát a magyar kultúrpolitikára, nem vadult volna el tőlünk és nem vadított volna el ezeket, ha nálunk Széchenyi, Wesselényi és Eötvös higgadt, mérsékeltre intő nemzetiségi politikáját követik. E három nagy magyar gondolkodó a nemzet jövőjén aggódva bölcs előrelátással figyelmeztetett arra, hogy a túlzás és az erőszak csak magyargyűlölőket nevelhet. Az élet igazat adott nekik.

S ma? Ma a múlt bűneiért szenvedünk. A «csak azért is», a tűzzel-vással való magyarosítás kitombolta magát s az egész ú. n. pángermán mozgalom ma parázs a hamu alatt. De a nép idegen az iskolától. Bizalmatlan a tanítói iránt, ellenséget lát bennük, akik őt anyanyelvétől akarják megfosztani. Közönyös az iskola minden kezdeményezése iránt. Ezért dőlt dugába ifjúsági egyesületünk, pedig oly nagy szükségünk volna rá. Ezen a közönyön megtörik a legszívósabb munkaerő. Oh hány szép útrakelés sorsa szomorú elfáradás, összeomlás. Csak az, aki itt élt, itt próbált dolgozni, akinek önzetlen hazafias törekvésében kijutott a bizalmatlanságból, gúnyból, gyűlöletből úgy a nép, mint a falu úri osztálya részéről, csak az tudja milyen vigasztalanul szomorú a helyzet ma. Veszedelmesen súlyosbítja a helyzetet, hogy a falum intelligenciája körében kevesen érzik nemzetnevelő feladatukat. Van, aki az egyik nemzetiséget előnyben részesíti a másik rovására. Van, aki azt a felfogást vallja: aki velem beszélni akar, tanuljon meg magyarul, stb. Lesznek, akik azt mondják majd: túlsötéten látok. Szeretném, ha azoknak lenne igazuk.

III.

Ezek után falum jelen állapota alapján a jövő feladataira mutatok.

1. Nemzetiségi vidéken osztott, soktanítós, sok iskolára van szükség. Mint már említettem, falumban a három nemzetiségnek három külön iskolája van. A németajkúak iskolája hattanítós. A szerb- és románajkúak iskolája két-kéttanítós. Természetes, hogy a németajkúak iskolája sokkal szebb eredményt tud felmutatni a magyar nyelvtanítást illetőleg, mint a szerb- és románajkúak iskolája, noha a német anyanyelvű magyarok a beszédszervek alkatának különbségei miatt sokkal nehezebben sajátítják el a magyar nyelvet, mint a szerb- és románnyelvűek. Csak annak, aki már tanított nemzetiségi iskolában, van helyes fogalma a nemzetiségi és nem nemzetiségi iskola munkájának nagy különbségéről. Csak az tudja, hogy például egy magyar olvasmánytárgyalás nem magyarajkú gyermekekkel mennyi időbe kerül. A magyar gyermek érti az olvasmány szavait,

de a nemzetiségi gyermeknek először a szavak helyes kiejtését kell megtanulnia s csak akkor kerül sor a szó jelentésének megmagyarázására. Ezt a sok időt rabló, idegölő munkát a magyar vidéken működő tanító nem ismeri. Ezen az örökös szómagyarázáson vérzik, el a nemzetiségi tanító minden osztályban, minden órán. Gondoljuk el, mily édes keveset végezhet osztatlan iskolában. A legnagyobb szorgalommal és hozzáértéssel sem érheti el hat esztendő alatt azt, hogy a növendékei megtanuljanak magyarul. Többtanítós, lehetőleg hattanítós iskola kell ahhoz, hogy kell megközelíthető legyen az 1907: XXVII. t.-c. 19. §-ban a törvényparancsolta cél: «a nem magyar anyanyelvű gyermek a *negyedik* évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul élőszóban és írásban érthetően ki tudja fejezni». A nemzetiségi iskola tanítója csupán akkor végezhet értékes, alapos kultúrmunkát, ha csak egy nem túl népes osztályt vezet.

2. A nemzetiségi iskola magyar nyelvtanítása csak akkor igazán értékes, ha az iskolán kívül, az ifjúsági egyesületben is folytatódik. Tanítványaim csak az iskolában hallanak naponta néhány óráig magyar szót. A népiskolából kinőtt gyermek már csupán az ismételőiskolában beszél magyarul. Aki pedig már az ismételőiskolából is kikerült, annak sehol sincs alkalmá magyar nyelvtudását fejlesztenie, sőt elfelejti azt is, amit az iskolából magával hozott. Ifjúsági egyesületünk a tantestület minden buzgalma ellenére néhány napi működés után megszűnt. Ifjúsági egyesület nélkül szinte teljesen kárba vész a nemzetiségi tanító verejtékes munkája. Népünk pedig akar tanulni. Maga alakított egy népművelő egyesületet. Maga vette fel a magyar nyelvet a tanítási tárgyak közé. Fizette a tanítókat. Nagy volt az érdeklődés, szépen, eredményesen folyt a munka, de a tanfelügyelőség valószínűleg téves információ alapján ezt az egyesületet feloszlatta.

3. Iskola és család viszonya a tanítás-nevelés munkájában nagyfontosságú. Már szóvá tettem, hogy falumban az ú. n. pángermán mozgalom idején milyen ellenséges volt a viszony iskola és család között és a család mennyiben hátráltatta az iskola munkáját. A nemzetiségek ragaszkodnak anyanyelvükhöz. Az iskolától azt várják, hogy kellő gondot fordítson anyanyelvükre is. Azért teljesen téves az a magyarosítási terv, pedig igen tetszetős és elterjedt, hogy nemzetiségi vidékre csak magyarul tudó tanítókat nevezzen ki a közoktatási minisztérium. A tapasztalat igazolja, hogy az erőszakos, mindenáron való magyarosítási törekvés, mely nem respektálja a nemzetiségek nyelvét, nem csupán meddő marad, hanem renegátokat nevel. Ha valaki még oly nagy lelkesedéssel és szívós munkaerővel dolgozik az erőnek erejével való magyarosításon, éppen az ellenkezőt

éri el, nem jó magyar honpolgárokat, hanem magyargyűlölőket nevel. Minden akció reakciót szül. Minél erősebb az akció, annak erősebb a reakció. Ebből következik, hogy a nemzetiségi vidék iskolája csak akkor működhet eredményesen, ha a nemzetiségek anyanyelvére is kiváló gondot fordít.

4. A normális viszonyok helyreálltával a nemzetiségi iskoláink tantervét reformálni kell. Azonban nem íróasztal-pedagógusok terve szerint, hanem a valóságos állapotok ismeretén alapuló gondolkodással kell a reform tervét megszerkeszteni és a gyakorlatban több nemzetiségi iskola által kipróbáltatnunk. De hogy ezt a tervet helyesen, a nemzetnevelés célját, a lelki egységet szolgálva építhessük fel, szükséges, hogy minél többen és többen szóljanak a nemzetiségi iskola problémájához.

5. Ami az érzésbeli egységet illeti, a falum németnyelvű magyarjai igaz magyarok. Pángermán mozgalom nincs. A németnyelvű magyarok nem gravitálnak kifelé. Amit helytelenül a pángermanizmus szavával jelölnek nálunk, pusztán az anyanyelv jogaiért való mozgalom. Maga Müller-Guttenbrunn írja a «Schwabern in Osten» című Anthologia előszavában a magyar németekről: «Und sie sind die besten ungarischen Patrioten, sie leben und sterben für ihre Heimat, an der sie mit allen Fasern ihres Wesens, mit der ganzen deutschen Gemütskraft hängen».

Meggyőződésem, hogy az a nemzetiségi iskola, mely gondot fordít a nemzetiségek anyanyelvére, megteheti az első lépést a nemzetiségi béke és a nemzeti egység felé. Az én iskolám erre ma képtelen. Magyar tannyelvűnek van törzskönyveze.

(Homokos.)

LOTZ FRIGYES.

MAGYAR DOLGOZATOK A VII. ÉS VIII. OSZTÁLYBAN.

E soraimmal kiegészíteni és befejezni kívánom ama cikkpáromat, mely a *M. P.* 1913. és 1914. évfolyamában: «Egy osztály magyar dolgozatai» címén megjelent. Személyes gyakorlatomból bemutattam ott a székesfehérvári áll. főreáliskola V. és VI. osztályában feladott magyar tételeket, röviden kifejtvén, milyen megfontolás vezetett azok kitűzésében, milyen tapasztalatokra és általánosabb meggyőződésre jutottam e fok fogalmazástanítását illetőleg. Szerény igényű beszámoló, — hozzám érkezett nyilatkozatokból tudom, — érdeklődést keltett többfelé, ám az akkor ígért folytatással folytatólagosan nem szolgálhattam, mert a háború elején az illető évfolyam magyar tanítása más kezekbe ment át. A következő osztályom csak most ju-